

JANÓ EVELIN

evelin.jano@gmail.com

PhD hallgató (ELTE-TáTK, Szociológia Doktori Iskola)

Kapcsolataink az igazi vagyonunk? Gondolatok a magyar társadalomról a koronavírus-járvány után

Are our relationships our real wealth? Thoughts on hungarian
society after the coronavirus epidemic

ABSTRACT

The population of Hungary has to deal with both the economic and social crisis following the coronavirus epidemic. In the present study, with the second analysis of the literature, I first aim to examine how the crisis situation can affect the development of networks, how the role of strong and weak bonds can change. With months of isolation, how will friendships develop and to what extent will our value preferences change. The other main topic I touch on in my work is the possible influencing effect of the epidemic on social stratification and social mobility. And how the expected shift in the social hierarchy can be corrected by harnessing the power of relationships. In my work, I assume social consequences along the impact of expected changes at the level of individuals. My observed subjects are given by the life stories of five high school young people in the future. My research question encompassing the study is how human relationships can become an asset after COVID-19, what role the network can play in dealing with a crisis in an individual's life situation, and what behaviors and actions can become if "ceiling bourgeois" become a "floor poor" on behalf of the people.¹ And what impact can this complex phenomenon have on social integration. In addition to the latest research findings, I also use the topicality of the content elements of my favorite dystopian novel, Katharine McGee: *The thousandth floor*, to prepare my paper.

¹ „ceiling bourgeois”: in the novel, the inhabitants of the lower levels thus call the inhabitants of the upper floors among themselves. The term bourgeois is also used in hungarian slang for the extremely rich.
„floor poor”: my own expression created as a counterpart of the „ceiling bourgeois” contrast, with which I denote a group of people who become poor from rich and struggle with daily livelihoods „Chorro-i-e” is a lovári gypsy term known in hungarian slang as a poor. The poverty of disadvantaged hungarians and roma generally does not differ.

KEYWORDS

social network, friendship, values, social stratification, social integration

DOI 10.14232/belv.2020.2.8 <https://doi.org/10.14232/belv.2020.2.8>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Janó Evelin (2020): Kapcsolataink az igazi vagyonunk? Gondolatok a magyar társadalomról a koronavírus-járvány után 32. évf. 2. sz. 158–174. pp

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

BEVEZETÉS

A koronavírus- járványt követő gazdasági és társadalmi válsággal egyaránt meg kell küzdenie Magyarország lakosságának. Jelen tanulmányomban szakirodalom másodelemzésével elsőként céloim megvizsgálni, hogy a krízishelyzet milyen hatással lehet a kapcsolathálózatok alakulására, hogyan változhat a szerepe az erős és gyenge kötéseknek. A több hónapos elszigetelődéssel miként alakulhatnak majd a barátságok és mennyiben változhatnak meg az értékpreferenciáink. A másik fő témakör amelyet érintek munkámban, a járvány esetleges befolyásoló hatása a társadalmi rétegződésre, társadalmi mobilitásra. A társadalmi hierarchiában várhatóan bekövetkező elmozdulás pedig hogyan lesz korrigálható a kapcsolatok erejének kihasználásával. Munkámban egyének szintjén várható változások hatása mentén feltételezek társadalmi következményeket. Megfigyelt alanyaimat öt középiskolás fiatal jövőben játszódoó élettörténete adja. A tanulmányt átfogó kutatási kérdésem az, hogy az emberi kapcsolatok miként válhatnak vagyonná a COVID-19 lezajlása után, az egyéni élethelyzetben bekövetkező válság kezelésében milyen szerepet tölthet be a kapcsolathálózat, továbbá ha a „plafonburzsujok” „padlócsóringerré” válnak ez milyen viselkedéseket és tetteket vonhat maga után az emberek részéről.² E komplex jelenség pedig milyen hatással lehet a társadalmi integrációra. Dolgozatom elkészítéséhez a legfrissebb kutatási eredményeken kívül *Katharine McGee: Az ezredik emelet* című kedvenc disztópikus regényem tartalmi elemeinek aktualitását is felhasználom.

² „plafonburzsuj”: a regényben az alsó szintek lakói maguk között így nevezik a felső emeletek lakóit. A burzsuj kifejezés a magyar szlengben is a kiemelten gazdagokra használatos.

„padlócsóringerré”: plafonburzsuj ellentét párjaként megalkotott saját kifejezésem, amellyel a gazdagból szegénnyé váló és a mindennapi megélhetéssel küzdő emberek csoportját jelölöm. A „chorro-i-e” lovári cigány nyelvi kifejezés, magyar szlengben csóró, csóringerként ismeretes. A hátrányos helyzetbe kerülő magyar emberek és a cigány emberek szegénysége pedig általában nem mutat különbséget.

1. KAPCSOLATHÁLÓZATI VÁLTOZÁSOK A TÖBBSÉGI ÉS KISEBBSÉGI TÁRSADALOMBAN

A rendszerváltás után a társadalmi tőke viszonylagos jelentőségének, eloszlásának alakulását 1993-1997 között, majd a 2000-es évek elején, végül napjainkban 2015-ben is vizsgálták. 1993-ban a hálózati erőforrások szerepe általában megnőtt az információkhoz, javakhoz való hozzájutás különböző területein, az intim, emocionális szálakat is magukba foglaló baráti kontaktusoké viszont csökkent. 1993-1997 között 20%-ról, 30%-ra nőtt a baráttal egyáltalán nem rendelkezők aránya, akiknek vannak barátaik, azok száma 7,1-ről, 4,5 főre csökkent.³ *Angelusz Róbert és Tardos Róbert* egy osztályspecifikus bezáródást feltételez, vagyis, hogy az emberek egyre inkább saját közösségeikben mozognak. De iskolázottsági és foglalkozási szempontból is homofilebbek, zártabbak lettek a személyes kapcsolathálózatok.⁴ *Albert Fruzsina és Dávid Beáta* szerint 2007-2008-ban mutatkozik majd egy erőteljes bővülés a barátok számában.⁵

Utasi Ágnes a 2000-es évek elején úgy véli a barátság elsődlegesen társadalmi strukturális meghatározottságú, de a kötelék létrejöttéhez nélkülözhetetlenek az érzelmek, mint kapcsolati motivációk. Ritkán lehet találkozni státusz-asszimetrikus barátságokkal. A státusz-asszimetrikus barátságok működése mint tudjuk visszaveti, hátráltatja a hátrányos helyzetű, alsó társadalmi rétegből származók társadalmi integrációját, mobilitási lehetőségeiket. *Utasi* szerint a társadalmi integráció aspektusából a szolidaritás a fő jellemzője a bizalmas kapcsolatoknak. A legfeljebb 29 évesek közül 73%-nak volt barátja, míg a 70 év felettiak 31,5%-a rendelkezett baráttal. 2002-re kicsit csökkent a korcsoportok közötti egyenlőtlenség e téren. A vezető beosztásúak 72%-a, munkások kb. 51-53%-a rendelkezett intim baráttal. Iskolai végzettség szerint azoknak, akik csak az általános iskolát fejezték be csak 38,3%-nak volt barátja, addig a főiskolai diplomások 61,5%-a rendelkezett bizalmas baráttal. A baráti kapcsolatok léte és hiánya nagyban befolyásolja az elégedettségérzést, alakítja a szubjektív életminőséget, vagyis az egyéni boldogság mértékét. Azok a válaszadók (3,7%), akiknek sem családi, sem baráti intenzív kapcsolata nem volt jellemzően 60 év felettiak, általános iskolai végzettség alattiak, özvegyi nyugdíjasok, alkalmi munkából élők, öregségi nyugdíjasok, vagy szociális segéllyel eltartottak.⁶

2015-ben készült el az Integrációs és deizintegrációs folyamatok a magyar társadalomban elnevezésű OTKA kutatás.⁷ Az eredmények alapján négy csoportos struktúra vázolható fel. Az első csoportot kapcsolatszegénység jellemzi (19,9%), ők idősebbek, nők, jövedelmük és iskolai végzettségük átlag alatti. Második az elmagányosodók csoportja (21,8%), átlag életkoruk 58,8 év, nők és özvegyek, iskolai végzettségük, jövedelmük átlag alatti. A harmadik csoport a családi társaságba járók csoportja (21,6%), a minta 36,7%-a az aktív társaságiak csoportjába tartozott, nekik a bizalmas kapcsolataik nagy része nem a családból származott, 39,8 év körüliek, magas iskolai végzettségűek, jövedelmi helyzetük is jó, kiemelkedően magas az alkalmazotti státuszban dolgozó vagy tanuló. A minta 36,7%-a az aktív társaságiak csoportjába tartozott,

³ ANGELUSZ –TARDOS 1998. 238–241.

⁴ ANGELUSZ – TARDOS 1998. 245–256.

⁵ ALBERT – DÁVID 2012. 344.

⁶ Utasi 2002. 3–25.

⁷ ALBERT –DÁVID – GERŐ 2017.

nekik a bizalmas kapcsolataik nagy része nem a családból származott, 39,8 év körüliek, magas iskolai végzettségűek, jövedelmi helyzetük is jó, kiemelkedően magas az egyedülállók aránya, és a budapesti, megyeszékhelyi lakos, az alkalmazotti státuszban dolgozó vagy tanuló.⁸ Egy másik publikáció erről a kutatásról három alindex megalkotásával megállapította, hogy a tanulók társadalmi tőkéje jelentősen magasabb, mint az alkalmazottaké, nyugdíjasoké. A társadalmi tőke maga is réteg és csoportképző tényező, ami ismét fontos a hátrányos helyzetű és roma emberek sikeres társadalmi integrációja szempontjából.⁹ Kapcsolati naplók kitöltésére is sor került a 2015-ös kapcsolatháló kutatásban. A legkiterjedtebb kapcsolathálózattal a házások, egyedülállók, tanulók, vállalkozók, 30-39 év közöttiek rendelkeztek. Erőteljesebbek továbbra is a rokonai kapcsolatok az alacsony iskolai végzettségűek, munkanélküliek, főállású anyák, falvakban élők, átlagos városokban élők körében is. A legtöbb barátja a 18-29 év közöttieknek volt (1,7 fő), érettségivel és diplomával rendelkezőknek 1,4 barátja volt, akik maximum nyolc osztályt végeztek el 0,8 baráttal rendelkeztek. Barátokat továbbra is, mint a korábbi kutatásokban már előkerült közös társaságból, iskolából, munkahelyről, neveztek meg.¹⁰

Az első kutatási eredményektől napjainkig megfigyelhető az a tendencia, hogy a fiatalok, a tanulók, vagy munkahellyel rendelkezők, a jobb jövedelmi helyzetű, magasabb társadalmi státuszú, magasabb iskolai végzettségű emberek szélesebb társadalmi kapcsolathálóval rendelkeznek a többi lakoshoz képest. A fiatalok és tanulók elsősorban közös iskolai tanulás során, közös iskolán kívüli programokon keresztül alakíthatják ki azokat a fontosabb gyenge kötések, amelyekre későbbi életük során nagy szükségük lesz. Hiszen az erős kötések, mint tudjuk gyakran hasonló társadalmi státuszú csoporthoz kötnek bennünket, akadályozva a társadalmi hierarchiában való vertikális mozgást. Az emberi kapcsolatok homofilebbé válását is nyomon követhetjük az évek során. Megfigyelhető, hogy a labilitást okozó tényezők mellett is inkább a nőket veszélyezteti a kapcsolati elszigetelődés.

A koronavírus-járvány egyértelműen gazdasági és társadalmi válsággal fog járni. A társadalmi válságot, pedig a gazdasági válság fogja okozni. A munkahelyek elvesztéséből adódó nagymértékű munkanélküliség, a háztartások korábbi jövedelmi szintjének csökkenésével fog járni, amellyel a társadalomban elért presztízse többeknek el fog veszni, így a korábbi társadalmi státuszhoz való ragaszkodás és a lecsúszás minél kisebb mértékben való megtapasztalása ösztönösen magával fogja hozni a gyenge kötések erejének felismerését, és a távolabbi barátságok mozgósítását. Így a kapcsolathálózatok egyrészt homofilek maradhatnak, hiszen az azonos társadalmi réteghez tartozó emberek igyekeznek majd egymásnak segíteni és új kapcsolatokat is kiépíteni a válság átvészeléséhez. 2118-ban Manhattanben az ezer emeletes toronyház lakóinak életét bemutató disztópikus regényben az ezredik emeleten lakó Avery-nek és családjának van a legszélesebb kapcsolathálózata, akiknek több száz fő jelenik meg egy-egy partiján, de ők emellett nagy gazdasági tőkével is rendelkeznek, az alsóbb szintek lakóit lényegében nem is ismerik. Saját társadalmi rétegében segítőkész Avery, de csak bosszúból rövid ideig, érdekből tart fent kapcsolatot a 240.-en lakó Watt-al. A jó baráti körbe való bekerülésnek és gyenge kötések kialakításának további praktikája 2118-ban Leda-nál az XPHD elnevezésű szorongáscsökkentő szer rendszeres használata, amellyel Avery baráti

⁸ ALBERT –DÁVID – GERŐ 2017. 307–314.

⁹ HAJDU – MEGYESI 2017. 159–163, 174.

¹⁰ DÁVID – LUKÁCS –HUSZTI 2017. 331–349.

körébe tud tartozni, ez magabiztossá teszi, ezzel okos az iskolában, ezzel jól tudja saját javára fordítani a dolgokat. Ledaról érdemes megjegyezni, hogy ő és szülei saját erőből, sok munkával költözhettek a torony felső emeleteire, így szegény származását érezte vele a baráti kör, de a különleges szerek használata ezt is csillapították. A kapcsolatok abból a szempontból heterofilebbek lehetnek, hogy bizonyos ideig néhányan a válság alatt társadalmi réteget váltanak, lejjebb kerülnek a társadalmi hierarchiában, így néhány barátjukat elképzelhető, hogy elveszítik majd, de legjobb barátaik továbbra is mellettük maradnak. Mindenesetre a társadalmi hierarchiában való lefelé mozgás sok mindenre rádöbbenti majd a korábban felső tízezerbe tartozókat, így kisebbségi érzésük által ösztönösen is a „saját szintjükön lakókkal” fognak barátkozni. Eris, Avery legjobb barátnője, édesanyja modell, édesapja jó hírű plasztikai sebész, mégis egy nap családi botrányuk végett édesanyjával a 985. szintről a 103. szintre kell költöznie, ahonnan a felső szintiek problémái mérföldekre lesz tőle, és a lentiekből lesz új barátja, Mariel. Ösztönösen kerülni kezdi Avery-t és titkolni a régi élete feladását. Avery mégis pazar 18. születésnapit partit szervez barátnőjének és igyekszik neki segíteni amiben tud, de Eris ezt kellemetlennek érzi.

Ami a kisebbségi társadalmat illeti, *Messing Vera* kutatása során azt tartotta romának, vagy roma családnak, ahol a családfő és/vagy házastársa romának vallotta magát.¹¹ Háztartások közötti támogató kapcsolatokat vizsgált és összehasonlította a többségi és roma családok adatait e téren. A pénzkölcsön kapcsán megkérdezettek 34%-a nem kap és nem is ad segítséget, ebből a szempontból kapcsolati vákuumban élt. Szegény háztartásokban gyakoribbak az egyoldalú kapcsolatok. Messing egyébként arra a következtetésre jutott, hogy a szegénység önmagában nem okoz kapcsolati vákuumot. A megkérdezett romák 40%-a élt kapcsolati vákuumban, ez jóval felülmúlja a többségi társadalom adatait. A romáknak már nem általánosítható jellemzője a nagy családok kölcsönös támogatást biztosító rokoni közösségek jelenléte.¹²

Albert Fruzsina és Dávid Beáta 2004-ben azt találták, hogy a többségiek átlagosan 2,2, romák 2,1 embert neveztek meg bizalmasukként. A romák testvéreiket, sógorokat/sógornőket nevezték meg inkább bizalmasuknak, barátaiukat kevésbé. A roma kérdezettek 31%-ának nem volt nem roma barátja, ami segíteni tudja társadalmi integrációját, 15%-nak csak roma barátja volt, ez magával hozza azt a megállapítást, hogy az etnikailag homogén baráti körrel rendelkezőknek szignifikánsan kisebb a baráti köre. Inkább nem roma barátai azoknak a kisebbségieknek volt, akik legalább középfokú iskolai végzettséggel rendelkeztek. Érdekes adat lehet még, hogy iskola és munkatársakkal inkább a nem roma lakosság járt össze, aminek oka lehet a romák szegregált oktatása, a munkatársak hiánya pedig a rossz munkaerő-piaci helyzetüknek köszönhető.¹³

Messing Vera és Molnár Emília 2011-ben közölt tanulmányukban borsodi és baranyai téren vizsgált cigányok kapcsolati jellemzőit hasonlította össze. A borsodi városban vizsgált romák megélhetési stratégiájuk szempontjából több lábbon álltak. A baranyai városban, akik boldogulni tudtak, a rendszerváltást követően asszimilálódtak a többségi társadalomba. Viszont a szegénység egy bizonyos foka mellett a családi kapcsolatok sem hoznak biztonságot („bonding” kapcsolatok). A munkaerő-piaci diszkriminációt jelzi az a kutatási eredmény, hogy a romák munkát csak ismeretségen („bridging” kapcsolat), családon keresztül találtak. A boldoguló

¹¹ MESSING 2006. 40.

¹² MESSING 2006. 40–44.

¹³ ALBERT – DÁVID 2006. 351–363, 365.

cigányokat mindkét településen a többségi társadalomhoz kötő gyenge kapcsolatok és erős a biztonsági hálót jelentősen támogató kötelékek együttes jelenléte jellemezte. A nem jövedelmi szegény romák körében a kapcsolati tőke kompenzálja az iskolázottsággal mérhető kulturális tőke szűkösségét.¹⁴

Etnikai törésvonal mentén végzett kutatások azt mutatják meg, hogy a hátrányos helyzetbe való lecsúszás, roma identitás tovább rontja az egyébként is rossz feltételrendszert a minőségi, használható kapcsolathálózat kiépítéséhez, ahogy az sem mindegy, hogy a romák a borsodi térségben vagy a fővároshoz közel laknak. A romáknál kezdetben erősen megmaradt még a családi kapcsolatok erőssége, de mostanra kezdik felismerni a nem roma társadalomhoz való kapcsolódás elengedhetetlenségét is, mint az életben való sikeres boldogulás feltételét és lehetséges utat a társadalmi elfogadásukhoz, integrációjukhoz.

A kapcsolatok így abból a szempontból is heterofillé válhatnak, és adhatnak kitörési lehetőséget a marginalizált társadalmi helyzetből, hogy a járvány idején elindult összefogás és nagymértékű segítségnyújtás a társadalom rászoruló rétegei számára új kapcsolati lehetőségeket nyitnak meg a hátrányos helyzetű és roma lakosságnak a magasabb társadalmi rétegekhez tartozó emberekkel való gyenge kötések kialakítására és a szélesebb kapcsolatháló kiépítésére. A járvány a cigány kisebbséghez tartozókat is rá fogja döbenteni még jobban, hogy pusztán erős kötéseik és családi kapcsolataik nem lesznek elegendők a válságból való kilábalásra. Regényemben hátrányos helyzetű társadalmi rétegből jön Rylin, aki testvérét Chrissa-t neveli, mert édesanyjuk meghalt, így korai pénzkeresti kényszer nyomása alatt bármilyen munkát elvállal, ezzel kiszolgáltatott helyzetét is megismerjük a 32. szinten élve. Lakásuk albérlet, barátja szintén nehéz körülmények között él, így droggal kereskedik, hogy a mindennapi betevő meglegyen a családjának, így Rylin takarítói állása során a felső szinten lakó Cord-al közelebbi viszonyt kezd ápolni, mert ha véletlen úgy adódik tudjon valakitől kölcsönkérni, hogy ne kerüljenek az utcára testvérelével. A gyenge kötések kialakítását az újrainduló gazdasági verseny is motiválni fogja hazánkban, amelybe saját célok megvalósítása során belebonyolódhatnak a magasabb társadalmi létrafokon elhelyezkedő emberek olyan illegális ügyekbe, amelyek véghezvitelét pénzükkal az arra rászorultakkal végeztethetnek el. Erre jó példa Watt aki 240. szinten él két testvérelével és proli munkát végző szüleivel. Egyetemi tanulmányainak finanszírozására ő igyekszik összerakni a pénzt, így hackerként dolgozik. Információkat szolgáltató emberekről, azok életéről, de munkahelyei adatot is hamisít, iskolai jegyet is írt már át, hogy pénzhez jusson. A regényben nyomozási megbízást kap Leda-tól, járjon utána Avery bátyjának Atlas-nak a titkának. (Atlas hol volt egy évig, mert senki nem tudott róla semmit, mit csinált, miért jött vissza stb.) Titkok felfedése nem csak 2118-ban a társadalmi mobilitás és gyenge kötések kialakításának lehetősége, a hátrányos helyzetűek számára, de 2020 hátralévő részében is elképzelhetően az lesz.

Összességében tehát a koronavírus-járvány után következő gazdasági és társadalmi válság átvészélése feltételezhetően az egyéni kapcsolathálózatok bővülését és a homogén kapcsolatok erősödése mellett a kapcsolatok heterogénné válásával is járhat, amely a többségi és kisebbségi társadalom számára is kedvező lehetőségeket tartogathat.

¹⁴ MESSING – MOLNÁR 2011. 53–65, 69.

2. BARÁTSÁGOK ÉS ÉRTÉKEK MÓDOSULÁSA

Folytatásként érdemes kicsit összehasonlítani az 1999, 2004 és 2011-es egymásba vágó kutatásokat, amelyeket Albert Fruzsina és Dávid Beáta készítettek. Itthon 1999-2004 között a bizalmas kapcsolathálózatok „*kitágulásának*” lehetünk tanúi. A barátság is felértékelődött. A magyar lakosság 15%-nak volt barátja 1999-ben, 2011-ben már 39%-nak. 2011-ben a nyugdíjasoknak, alacsony iskolai végzettségűeknek volt a legkevesebb barátja, a GYES-en, GYED-en, GYET-en lévő anyák vezetni kezdték a barátok számában, mint ahogy a tanulók és a jómódúak is. A barátkozás ún. strukturált alkalmakhoz, életünk színtereihez köthető (munkahely, oktatási intézmény). Fontos az internet hatása a barátok számának növekedésében. 2011-ben a teljes népesség 4,8%-ának 3,2 olyan barátja volt, akit az interneten ismert meg és utána személyesen is találkozott, a lakosság 2%-a tartozott abba a körbe, hogy az interneten ismerte meg barátait, de még nem találkozott vele személyesen. Elmondhatjuk, hogy az internet pozitív hatással bír a kapcsolatháló méretére és diverzitására.¹⁵ A pandémia lecsengését követően a baráti kapcsolatok felértékelődése szerintem folytatódni fog, hiszen több hónapig erős kötéseiket képező szoros családtagjaival élt a magyar lakosság elszigetelődve a külső ingerektől és barátaitól. A koronavírus-járvány alatt szinte biztos, hogy nőtt a virtuális világban kötött barátságok száma, legfőképpen azon barátságok száma, akiket az interneten ismertek meg az emberek, de még nem találkoztak vele személyesen. Ezzel tovább fog bővülni az egyén kapcsolathálója, ahogy a kötelező otthon maradással a barátság önmagában, mint érték is fontosabb lehet, mint korábban. A barátság fogalma az idő múlásával folyamatosan változik és alakul. Az biztos, hogy a barátság az énből indul ki, arról árulkodik, hogy én milyen vagyok és mindenki van egy elképzelés arról milyennek kell lennie ideális esetben egy barátságnak. Az élethelyzetek mentén is változik, hogy éppen kiket tartunk barátainknak, ahogy a barátságok szerzett és nem előírt kapcsolatok, önkéntes jellegükből adódóan bármikor felbonthatók, ha azok már terhesek az egyén számára. *Arisztotelész* szerint a jóakarát önmagában kevés a barátság megkötésében, kell a kölcsönösség, az egyenlőség és hasonlóság is, ahogy előny a hasonló gondolkodás, de nem szükségszerű mindenben egyetérteni. *Cicero* szerint a barátság velünk született igény, hogy egymással minél szorosabb szövetségben legyünk, ez alapján is egyértelműen várható a barátságok felértékelődése és erősödése a lakosság körében. Az igaz barátság viszont már nehezebb téma, mert *Arisztotelész* szerint csak jó emberek között alakulhat ki igaz barátság és ez egyre ritkább, hiszen kevés a jó ember. A járvány kellő időt biztosított az embereknek arra, hogy átgondolják tetteiket és értékeljék az életüket. Így egyértelműen úgy gondolom, hogy a jó emberek száma és az igaz barátságok száma növekedni fog az elkövetkező időszakban. Ha mégis definiálni szeretném a barátságot a pandémiát követően, akkor *Hays* meghatározásához nyúlok, aki szerint „*a barátság két ember önkéntes függése egymástól, amely lehetővé teszi a résztvevők társas-érzelmi céljainak elérését és a bajtársiasság, intimitás, érzelmi kötődés, valamint a kölcsönös segítségnyújtás eltérő fajtáit foglalhatja magában*”. Noha a barátságokat sem szankciók, sem formális kötelezettségek nem kötik össze és nincs intézményes támogatottságuk, a társadalom mégis rosszállással figyel, ha valaki kihasználja barátait. A gyenge kötéseket bátran definiálhatjuk lassan érdekszövetségeknek, érdekkapcsolatoknak is, így a barátságok saját célokra való felhasználása bizonyos helyzetekben dominánssá válhat a krízis során, de az őszinte barátságokra is nagy szüksége lesz a lakosságnak

¹⁵ ALBERT – DÁVID 2012. 346–355.

a lelki egyensúly helyreállításához. A barátságot törvények sem szabályozzák, így csak a bizalom alapján gondolhatjuk, hogy a barátaink nem árulnak el minket. Természetesen a barátságok nem feltétlen kiegyensúlyozottak az elkötelezettség és az érzelmi fok tekintetében. A barátság egy többdimenziós jelenség és egy dinamikus folyamat, jellemzői is folyamatosan változnak, ahogy maga a fogalma is és a barátság környezete is.¹⁶ A hosszú nem találkozás feltételezhetően sokaknál váltott ki magányosság érzést, így az őszinte, barátságok száma és a baráti társaságok közötti összetartás egyértelműen növekedni fog. Szerintem a kijózanítóan átélt események hatására kevésbé lesz igaz *Albert Fruzsina és Dávid Beáta* barátságról szóló könyvének azon gondolata, hogy: „*új barátért hagyd el a régit*”, vagy érdekbarátságok kapcsán az alábbi: „*akit ma megkenhetsz haverod lesz holnapra*” és újra az a vélekedés bír majd hatalommal, hogy: „*jó barát drágább az aranynál*”. A baráti kötelékek szötte kapcsolathálózat segíti az egyén integrációját is a társadalomba, ahogy biztosítja a társadalom stabilitását is, hiszen a barátság mint összetartó erő nélkül a társadalom darabjaira hullik szét. Így a barátságok a COVID-19 járvány után meghatározó mankóvá válhatnak.¹⁷

Az ezredik emelet főszereplői egy baráti társaságot alkotnak és egy iskolába, egy osztályba is járnak jellemzően. Nyomon követünk egy „három szövetséget” Avery-Leda-Eris barátságát, ahol Avery és Eris hasonló gazdasági, társadalmi háttérrel rendelkeznek, de Avery Ledával is jól kijön attól, hogy szegényebb család sarja. Leda folyamatos megfelelési kényszerben szenved a barátnői felé, irigy Erisre, hogy őt Avery láthatóan jobban kedveli, mint őt, ahogy Avery tökéletes szépségét is titkon irigyli, ahogy azt is, hogy Averyvel mindketten ugyanabba a fiúba szerelmesek, de a fiú mégis Averyt választja a luxus életével és tökéletességével. Ezeket olyan nehéz számára elviselni, hogy rehabilitációja után ismét visszaesik a kábítószer függőségbe. Ez a kisebbségi érzés jól mutatja számunkra, hogy adott helyzetben másokat tartunk barátainknak és a barátság mindenki számára mást jelent, folyamatosan változik, ahogy az is látható, hogy kevés az őszinte barátság, amibe az irigység jellemzően nem fér bele. 2118-ban a barátságok érzelmi közelségét adó titkok birtoklásával való visszaélés és azok elárulásával való fenyegetés már lelkiismeretfurdalás nélkül működik. A barátságokat nem tilos egyéni célokra felhasználni, de vajon van-e határ abban, ha a barátságokat súlyos bűn eltitkolására akarja valaki felhasználni? A krízis helyzetben úgy vélem a barátságok adta lehetőségek mérhetetlen kiaknázásának lehetünk majd tanúi Magyarországon is, hogy az emberek megőrizték régi társadalmi pozíciójukat, vagy visszakapaszkodjanak oda. Ahogy a járvány okozta félelem által kiváltott önzőség pedig nagyon sok titok felfedésének fenyegetésével fog társulni néhány ember részéről barátai felé. Az utóbbi években egyre több barátság ment tönkre irigységből, és önzőségből, ahogy a regényben is, de a járványt követően a lakosság nagy része ugyanabban a cipőben fog járni, így az irigység hatalma úgy vélem esni fog az emberi kapcsolatokban. A barátkozások ahogy írtam strukturált alkalmakhoz kötődnek, azonban a jövőbeli világban a különböző társadalmi rétegek elszigetelve élnek egymástól. A toronyház lakói legfeljebb hallomásból ismerik egymást. Ehhez hasonló elidegenedést tapasztaltunk az elmúlt években hazánkban is, de a járvány okozta kényszerhelyzet után ez is javulásnak indulhat. A torony világában a társasági élet jellemző színtere, ahol ismerkedni lehet olyan abszurdnak tűnő helyszínek, mint a néma diszkók becsületes nevén Pulzus. Itt mindenki fülében más zene szól, magában a teremben csend van, így az emberek ugyan egy térben,

¹⁶ ALBERT – DÁVID 2007. 15–74.

¹⁷ ALBERT – DÁVID 2007. 10, 30.

de lényegében egyedül buliznak. Úgy vélem a Maradj Otthon Fesztivál is hasonlót tartogatott a közönségének, akik csak a virtuális világban élhettek át közös szórakozási élményt, így szintén ellehetetlenültek a személyes kapcsolatalakítási lehetőségek a fiatalok között. A korlátozások feloldása után felértékelődik majd, hogy nem néma diszkóban kell egyedül bulizni, hanem közösen lehet ugyanazt a koncertélményt átélni. A felsőbb szinteken minden automatizált, a lakók kontaktlencsét viselnek, amelyekkel ha magányosak beszélgetni is tudnak. A koronavírus- járvánnyal nálunk is csak a közösségi média maradt mint kapcsolattartási lehetőség, amely akarva akaratlan gyakran magányossá teszi az embereket. Az automatizáltsággal a kapcsolattartás nagymértékben keveredik az online világ lehetőségeivel és a személyes érintkezésekkel, ez várhatóan nálunk is megmarad a járvány után is, de nagy igény fog mutatkozni úgy gondolom a személyes társas érintkezésekre. A három lány barátságának őszintesége összességében vitatható, ezzel szemben Watt és Derrick kapcsolata igaz barátságot tükröz, akik hasonló családi háttérrel rendelkeznek és mindenben számíthatnak egymásra (olcsó whisky iszogatása együtt, amikor szerelmi csalódott Watt). A hasonló nehézségekkel való megküzdés sok őszinte barátságot eredményezhet a magyar társadalomban is.

Az emberek közötti kapcsolatok változásának kilátásba helyezéséhez elengedhetetlen az értékek változására való kiterés. Sok értékfogalommal találkozunk a szakirodalomban, a témám szempontjából legátfogóbb *Kamarás* meghatározása: „*Az értékek szervezik, tagolják múltunkat, jelenünket és jövőnket. Orientálnak, szabályozzák testi-lelki energiáink felhasználását, behatárolják és kifejezik társadalmi hovatartozásunkat, társadalmi éniünket.*” Az értékeknek mindenképpen csoportképző szerepe van, amely lehatárol másoktól és összetartást, összetartozást is jelent. Fontos az értékek normatív, szabályozó szerepe is, amelyek behatárolják azt, hogy melyek a mindennapi együttélés során elfogadható, követendő viselkedési módozatok, és melyek az elítélendő cselekvések. Az értékek túlmutatnak az attitűdökön, az értékek az attitűdöket és cselekvéseket is irányítják. 2002-2010 közötti kutatások azt mutatják, hogy a tradíció, a hagyományok keresése felerősödött a magyar társadalomban. *Keller Tamás* egyik legfrissebb munkája szerint 2009-ben a World Value Survey ötödik hullámának felmérése szerint az inglehart-i értéktengelyeken hazánkra a zárt és racionális gondolkodásmód jellemző. Az értéktengelyen az ortodox kultúrákhoz állunk közel így földrajzi értelemben vett szomszédainktól is távol kerülünk, de a hasonló gazdasági fejlettségű országoktól is távol kerülünk. A zárt gondolkodás nem új keletű nálunk 1978-1998 között is már változatlanul a béke és biztonság értékeit tartotta fontosnak a magyar társadalom, míg *Hofstede* 2006-ban úgy találta, hogy világviszonylatban is a bizonytalanságkerülés (pl. ellenállnak az innovációnak) és rövid távú gondolkodás a meghatározó Magyarországon. Hofstede más kutatásaiból érdemes megjegyezni, hogy a magyar társadalmat olyan férfias értékek jellemzik, mint a teljesítmény, siker, versengés, kitartás. De nagyon erős az individualizmus is, amelyben az egyének csak magukra és közvetlen hozzátartozóikra vigyáznak, másokkal nem törődnek. Újabb elemzések szerint mutatkozik némi elmozdulás a nőies értékek és a kollektívizmus felé. Érdekes azonban, ha a fiatalokat és a magasabb iskolai végzettségűeket kiveszszük, hazánk helyzete szinte egyáltalán nem módosul a zárt/nyitott gondolkodás tengelyén. Ha az országok gazdasági fejlettségét gondolnánk a zárt gondolkodás okozójának, *Keller* rávilágít, hogy a mi esetünkben, ez sem mérvadó. Ha összehasonlítjuk az ötödik adatfelvételi hullámban fölvetett pozíciónkat a negyedik hullámbeli helyzetünkkel, akkor hazánknak stabil a pozíciója a nyugati országok gondolkodásmódjától távol. A zárt gondolkodás egyik kiváló mutatója, hogy

hazánkban jobban megengedők a válásokkal kapcsolatban, mint a homoszexualitással kapcsolatban, vagy hogy az emberek úgy vélik ki vannak szolgáltatva a sors szeszélyének és kevésbé gondolják azt, hogy tudják irányítani az életüket. 2013-ban 15-24 éves korú fiatalokat kérdeztek meg értékekről, életstílusról, mindennapok eltöltéséről. A kutatás eredményei szerint a fiatalok számára kitüntetett szerepe van az anyagiaknak, a kalandos, érdekes életnek, az új dolgok kipróbálásának, de szabályok követése, szerénység és alázatosság az értékek fontossági sorrendjének végén áll.¹⁸

A COVID-19 vírusfertőzést követő időszakban a tradicionális értékek szerepe úgy vélem tovább fog erősödni (család biztonsága), ahogy alapvetően a materiális javak megteremtése iránti igény is erősödhet hazánkban. A válsághelyzet ugyanis egyéneket és családokat is érintve a tömeges megbetegedést okozó járvány sok száz magyar családot tesz csonka családdá néhány hónap leforgása alatt. A járvány alatti védekezés során is megfigyelhető volt a lakosság felfogásában az, hogy a sorsukat nem ők irányítják, ezért szegték meg tömegesen a kijárási korlátozásokat, vagy nem hittek a szájmaszk „varázserejében”, mondván: „ha az van megírva, hogy elkapom a vírust, nem tehetek ellene semmit”. A pénz, mint érték szerepe kettős lesz. A gazdasági talpra álláshoz, a jó társadalmi pozíció megszerzéséhez továbbra is elengedhetetlen lesz, ahogy a kapcsolatok erejének felhasználása is, sőt, bátran mondhatjuk, hogy igazi vagyonná válnak az emberek közötti erős és gyenge kötések, az elkövetkező időszakban. A megingott társadalmi rendben a pénzzel nem mérhető értékek is újraértelmeződnek és fontosabbak lehetnek, mint eddig bármikor, ezzel elképzelhetően tovább fog enyhülni az individualista értékek központi szerepe életünkben.

A fiatalok számára nem csak 2013-ban, de 2118-ban is a pénz kitüntetett szerepet foglal el az értékrendszerben, mindaddig, amíg nem veszítenek el pénzben nem mérhető értéket vagy amíg rá nem eszmélnek, hogy a pénz önmagában nem boldogít. Avery így vélekedik: *„Üres kézzel érkezünk erre a világra, és üres kézzel távozzunk. Ha egyszer menni kell, semmit sem vihetsz magaddal...”*¹⁹ A történet egyik fordulópontján ugyanis kiderül, hogy Eris apja, nem a híres plasztikai sebész, akit 18 évig beállítottak számára, hanem Leda az ő féltestvére és Leda apja az ő apja is. Ezzel az eseménnyel Eris nagyvilági életét, az apjának hitt apja által neki ígért vagyontól és az idilli családtól egyszerre válik depriválttá. A 103. szinti „pöcegödörbe” költözve új barátja Mari-el, rádöbbenti, hogy a pénzt nem csak jó dolgokra lehet felhasználni, hanem mások hallgatásának megvásárlására is, ezzel megvesztegetésre. A pénz ehhez hasonló aljas szerepét a járvány utáni válság is vélekedéseim szerint ki fogja kényszeríteni. Eris valódi apja, rengeteg pénzt biztosít számára, amellyel a lány „visszavásárolhatja” régi életét így feljebb tudnának költözni anyjával, de cserébe nem szeretné vele tartani a kapcsolatot, ajándékba egy drága kendőt is kap. A kendő átadásának Leda is szemtanúja lesz, aki félreértelmezve a látottakat, úgy véli, édesapja szeretője Eris, így a családjuk kártevőjeként tekint a lányra, mert számára is a család a legfontosabb érték. Vajon milyen tettekre képes valaki ebben a világban saját céljai eléréséhez? Milyen tettekre lesznek képesek a magyar emberek? Rylinnak kisebb lánytestvére a legfontosabb, akit nagykorúsítva magát anyjuk helyett nevel, így húgáért Cordtól több csomag Suttogó névre hallgató egyénre szabott drogot is ellop, amit barátjával Hirallal eladat, így pénzhez jutva elkerülik, hogy kirakja őket a tulajdonos az albérletből és elvegyék tőle testvérét. A vírus nem veszélyes a fiatalokra, de a szülőket elveszítve, nálunk is kényszerülhetnek a nagyobb testvérek a kisebbek felnevelésére,

¹⁸ PÁL 2016. 447–458; KELLER 2009. 5–27.

¹⁹ McGEE 2017. 560.

amelynek sikeréhez nem saját döntésből fognak deviánsan viselkedni. A lopás ebben a világban is elítélendő bűn, ami ha kiderül Rylint börtönbe zárják és testvére nevelőotthonba kerül. Húga biztonságáért szemet huny párja zsarolása felett, (megfenyegeti, hogy elárulja a Suttogó lopást) és vállalja, hogy megszerzi drogok átadásával Hiral óvadékára a pénzt, akit bebörtönöztek kábítószerterjesztés végett. Az ezredik emeleten lakó Avery-nek és szüleinek a szépség és a tökéletesség a legfontosabb érték, akik lányukat legjobb DNS-ük kombinációjából „állították elő” egy híres kutatólaborban. Az emberekkel való személyes érintkezés a jövő világában már nem fontos, mindenhol robotok és botok dolgoznak, a felsőbb szinteken lakóknak a megvásárolt termékeket drónok szállítják, egyedül Cord, aki szintén elveszítette szüleit, tart még emberi alakban megtestesült bejárónőt, hogy élő emberrel tudjon beszélgetni. A fiú kártyázni sem kontaktlencsékkel, hanem kifejezésteli arcokkal szeret. Rá furcsán néznek emiatt barátai, hiszen másoknak ez már nem érték. A koronavírus alatt a karanténban lévőknek is csak az ajtójuk elé lehetett a bevásárolt termékeket letenni, akár egy drón, és csak az online térben lehetett kártyázni is, de a valós találkozások pénzben nem mérhető értékévé fognak válni a járvány után.

Ebben a fejezetben igyekeztem szemléltetni, hogy a koronavírus-járvánnyal több őszinte barátság létrejöttével számolhatunk, a kapcsolatok valószínűleg vagyonná válnak, legfontosabb érték a család maradhat, ahogy a pénz szerepe sem lesz elhanyagolható. Az értékpreferenciák megváltozásával viszont a pénzben nem mérhető, vagy annak segítségével nem megszerezhető értékek is prioritást kaphatnak az elkövetkező időszakban.

3. A TÁRSADALMI RÉTEGZŐDÉS ÉS TÁRSADALMI MOBILITÁS LEHETŐSÉGEINEK ALAKULÁSA

A világiárvány legnagyobb mértékben a társadalmi osztályok átrendeződését és az őket elválasztó határok átjárhatóságát fogja várhatóan befolyásolni. A társadalmi egyenlőtlenségek jellemzéséhez a társadalmi csoportok közötti távolságok, a csoportok közötti határok átjárhatóságának vizsgálata elengedhetetlen, összességében pedig annak megfigyelése, hogy mekkora a társadalmi mobilitás. A társadalmi távolságokat fogyasztással, kulturális tőkével, hatalmi helyzettel, gazdasági pozícióval, jövedelemmel egyaránt mérhetjük. A nagyobb társadalmi egyenlőtlenségek kisebb társadalmi mobilitást feltételeznek és fordítva. Magyarországon közepes szintű jövedelmi egyenlőtlenség van és alacsony társadalmi mobilitás, az egyenlőtlenségek pedig sokkal nagyobbak, mint a rendszerváltás idején. A társadalomban az egymáshoz jövedelmi szempontból közel álló rétegek között könnyebb a mobilitás, mint a távol esők között, ahogy az átörökítés sem elhanyagolható a jó társadalmi pozícióba kerülés terén. 2004–2008 között a magyar társadalomban csökkentek a jövedelmi egyenlőtlenségek, majd 2009–2013-ig a gazdasági válságot követően ismét nőtt a szegénység, ezt követően csökkenésnek indult. Ezek alapján egyértelmű, hogy 2020 második felében ismét nőni fognak a társadalmi távolságok és a szegénység hazánkban. *Szakonyi Péter* becslése szerint 2018-ban nagyjából 200 magyar családnak lehetett nyolcmilliárd forint vagyona, további 2000-2500 családnak egymilliárd forint fölötti vagyona. Ennek a rétegnek az alját képező családoknak is nagyjából 300-350 millió forint lehetett a vagyona, így a felsőtízezen belül elhelyezkedők vagyona között is még akár ezerszeres

különbség lehet. *Kolosi-Fábián* becslése szerint a hazai társadalom nagyjából 5%-a tekinthető vagyonosnak (2015-ben ez hetvenmillió forintot takart). A felső tíz százalékhoz tartozók a rendszerváltás idején 30-40 évesek lehettek és meglévő végzettségükre „rátanulva” sikerült mára vagyonossá válniuk kihasználva az érvényesülési lehetőségeket.

2007-es mobilitás kutatás eredményei szerint a lakosság kb. 8%-a élt segélyekből és tartozott az underclass osztályhoz. Mobilitásukat tekintve, akik 1992-ben a társadalom alsó negyedéhez tartoztak, közülük 60% 2007-ben is ennek a csoportnak volt a tagja, a felsőnegyedek alkotóinak pedig 50%-ának maradt változatlan a pozíciója. Mindkét csoport tagjai homogén közösséget alkotnak. A generációk közötti mobilitás 2018-as OECD vizsgálata szerint a „ragadós plafon” felnőtteinek gyermekei körében a lecsúszásának a valószínűsége viszonylag alacsony, de az alsó középosztály gyerekeinek lecsúszása viszont valószínűbb, mint felfelé mozgásuk. A „ragadós padló” pedig azt mutatja meg, mennyire nehéz a társadalom legalsó rétegéből feljebb kapaszkodni az évek során. Külföldi szakirodalmak már a felső középosztály rendiesedését járják körül, vagyis, hogy egy rétegben koncentrálnak a pénz és azonos társadalmi osztályok tagjai házasodnak össze ismét napjainkban, hogy ne aprózódjon, hanem tovább nőjön a családi vagyon. Természetesen ez a társadalmi hierarchia alján is újra így kezd működni, mely szerint nyomor a nyomorral házasodik. A felsőközéposztály és a legalsó társadalmi osztályok is bezáródnak látszanak, ezzel kevesebb az esély a társadalmi mobilitásra.²⁰ A vertikális mobilitás esélyeit nagyban növelik a kapcsolathálózatokban meglévő erőforrások mozgósítása. Ezek az erőforrások lehetnek egyéni (tudás, hatalom) és társadalmi eredetűek is (pl. kapcsolatrendszer). A gyengébb kapcsolatok az információk áramoltatásában kapnak szerepet a mobilitás során, amellyel egy jobb munkahelyi pozíció is könnyebben elérhetővé válik. *Kmetty Zoltán és Koltai Júlia* szerint a magas státuszú kapcsolatok nagysága elsősorban egyén függő, vagy legalábbis a szülők szerepe nem olyan fontos, míg a hátrányos helyzetű kapcsolatokat a szülői státusz legalább annyira befolyásolja, mint az egyén iskolai végzettsége vagy foglalkozása. Magasabb társadalmi osztályokban a kapcsolathálózat tovább növeli a jó lehetőségek számát, míg a hátrányos helyzetű emberek esetén hátráltató tényezőként lép fel, visszatartva az egyént a közösségből való kiemelkedéstől. Leginkább az alacsony iskolai végzettségű, fizikai dolgozóknak és nem mobil társadalmi csoportoknak vannak kapcsolatai hátrányos helyzetű csoportokkal. Ebből is látható, hogy a hátrányos helyzetű többségi társadalom és a cigány családok kapcsolati lehetőségei nagymértékben hasonlítanak, ahogyan életmódjuk is. Azoknak az embereknek, akiknek több hátrányos helyzetű kapcsolatuk van, gazdasági erőforrásuk is szűkösebb.²¹ Az elmúlt húsz évben viszont a hozzáférhető kapcsolatok szűkülése figyelhető meg a magyar társadalomban, ami nem lesz építő jelleggel a koronavírus-járvány következtén lecsúszó „plafonburzsujok” visszakapaszkodására sem. A hátrányos helyzetű társadalmi réteghez tartozás jellemzően kevesebb és rosszabb minőségű kapcsolati erőforrásokkal jár, így a „padlócsöringerek” helyzete feltételezhetően változatlan marad a krízis helyzet után, hozzájuk pedig elképzelhetően több korábban „plafonburzsuj” is csatlakozni fog. Természetesen ahogy már írtam, a marginalizált társadalmi helyzetű embereknek is lehetnek majd lehetőségeik, hogy a toronyház felsőbb emeleteire költözzenek. A kapcsolatok ok és cél szerepet töltenek be az emberek életében, hiszen a kapcsolati tőke a „jólét” egyik forrása, a jól működő kapcsolati háló és az ezen keresztül

²⁰ TÓTH – SZELÉNYI 2018. 25–44.

²¹ KMETTY – KOLTAI 2018. 48–61.

sikeresen integrálódott személyiség szubjektív „jóllétje” között is összefüggés van. A társadalmi kirekesztettség pedig a társadalmi kapcsolatok hiányának mindkét aspektusát képes magába foglalni. A kapcsolatoknak fontos szerepe van, hogy a depriváltság ne alakuljon ki. A kapcsolatszegénységet okozhatja a nyugdíjazás, az egészségi állapot romlása, a munkanélküliség, egy válás, vagy az egyedül élés. A jövedelmi szegénység elkerülését támogatja a magasabb iskolai végzettség megszerzése, ezzel jobb munkaerő-piaci pozíció megszerzése, mellyel elkerülhető a kapcsolati vákuumban kerülés.²²

A vírusjárvány okozta gazdasági recesszió a felsőtízezer életében megindult rendiesedést és kasztosodást talán mérsékelheti, a válsághelyzet adta lehetőségek jó megragadásával pedig a korábban a padlót és plafont ragadóssá tévő enyv is kellő olajat kaphat, amellyel ismét rugalmasabb lesz a társadalmi mobilitás. A társadalmi távolságok és a szegénység várhatóan nőni fog, ezzel párhuzamosan csökkenni annak a vagyonnak az értéke, amellyel valaki a társadalom felső negyedébe tartozhat. Összességében a társadalmi egyenlőtlenségek csökkenésével számolhatunk, a hirtelen egyforma gazdasági és társadalmi lehetőségek szintjére kerüléssel. A felsőközéposztály és elit esetleges szegénnyé válásában lehetősége lesz többeknek megismerni a szegénység szubkultúráját, ennek hatására nagyobb megértéssel fordulni a hátrányos helyzetű és cigány emberek felé. Így a lovari cigány nyelvből átvett *chorro* (jelentése szegény) kifejezés, mely a magyar szlengbe csóróként, csóringerként jelenik meg a „dologtalan osztályt” alkotó nagyon gazdag, szintén magyar szlengben burzsujoktól sem állhat majd távol. Az új élethelyzet segíti az egymáshoz való odafordulást, a segítségnyújtáson kívül az előítéletek és sztereotípiák lebontását a kisebbségi társadalom felé, ezzel motiválva az ő sikeresebb társadalmi integrációjukat. A „plafonburzsujok” lecsúszásával az egyéni kapcsolathálózatok is heterogénebbé válnak, viszont a nagymértékű anyagi szegénység a kapcsolatokból való kirekesztődés esélyét is növelni fogja. Az elveszített társadalmi megbecsültség visszaszerzését és a korábbi társadalmi osztályokba való visszakerülést az egyének kapcsolati tőkéje fogja valamennyire lehetővé tenni. A kapcsolatháló sűrűsége hatással van egyéni boldogságra, elégedettségre és életminőségre. A boldogtalanság érzés, a magányosság, amit a kapcsolatok hiánya miatti elszigetelődés fog okozni és ahogy ez kombinálódni fog az anyagi lehetőségek váratlan beszűkülésével, a korábbi társadalmi pozíció elvesztésével, egyértelműen deviáns viselkedések tömeges megjelenését okozhatja majd nálunk, amely még inkább valószínűsítheti, hogy a kapcsolati szegénység tartóssá váljon.

A felhőkarcolóban Eris a „dologtalan osztályból” való távozásukért anyját okolja, akit édesapja eltaszít magától, miután kiderül, hogy Eris nem az édes gyermeke. A 103. szintre kerülésével a második legszegényebb szereplővé válik. Szemétszagú, csótányokkal teli alacsony mennyezetű szűkös lakásba költöznek anyjával, ahol maguknak kell boltba menni, ha valamire szükségük van. Ekkor tapasztalja meg Eris, hogy a szegényeknek fontossági sorrendet kell tenniük többek között az élelmiszerek esetén is ahhoz, hogy a pénztárnál kitudják fizetni az összeget. Eris titkolja jó ideig státuszváltásukat, Avery és barátai előtt, mert fél a kapcsolatszegénységtől. Jó példát látunk arra, hogy a beházasodás mennyire segíti a társadalmi mobilitást. Eris anyja és tényleges apja is szegény családból származott és mindketten házasságkötéssel mozoghattak jómódú körökbe, ezért feltételezhetően nem is bánták, hogy nem maradtak együtt, hiába lett közös gyerekük. Eris a „plafonburzsujból” „padlócsóringerrel” válást nehezen viseli, de ő is rájön, hogy nem a pénz jelenti az igazi boldogságot. Eris korábban Cord szeretője volt,

²² HUSZÁR – VASTAGH 2008. 1104–1120.

Eris ezt a későbbiek folyamán szerette volna megőrizni, mint mobilitási esélyt magának, de a fiú elutasítja közeledését és az alacsony társadalmi osztályba tartozó Rylinnal bonyolódik szerelmi kapcsolatba. Ami mint már tudjuk Rylinnak anyagi biztonsággal és mobilitási eséllyel is kecsegtet. Watt, aki az egyik legszegényebb sorsú kezdetektől a történetben hacker munkáiból származó pénzzel tud mobil lenni és megismerkedni Averyvel, emellett a mesterséges intelligenciát megtestesítő kvantumszámítógépről sem érdemes megfeledkezni (Nadia névvel), ami illegálisan beültetve az agyába a lányok meghódításában, munkája végzésében, de iskolai eredményei kiválóságában is segíti. Watt szülei Iszfahánból emigráltak New York-ba reménykedve, hogy fiúknak már jobb lehetőségei adódnak, mint számukra. A regény csúcspontjának főszereplője Leda, akiről tudjuk, hogy szegényebb családból jön, mint Eris és Avery, folyamatosan kisebbségi érzéssel küzd, komoly drogproblémái vannak a társadalmi nyomás által, Avery bátyjába szerelmes, amellyel ő is feljebb kerülhetne a toronyba, de Atlas nem tart igényt a társaságára, amit ő nagyon nehezen tud feldolgozni. Lelki válságát tetőzi a félreértés, hogy barátjánője apja szeretője lehet, így félve attól, hogy ő is „padlócsöringer” lesz, mint Eris, vagy hogy tönkre megy a családi életük kábítószer hatása alatt az ezredik emeleten tartott utolsó partin lelöki Erist a tornyot lezáró tetőről. Minden főszereplő tudja a valóságot, de Leda mégis büntetlenül tehette ezt meg, ugyanis megfenyegeti barátait, hogy amennyiben nem azt mondják a kikerkező rendőrségnek, hogy baleset történt mindenki titkát elárulja. Ez a gondolat megválaszolja a második fejezet kérdését, mondván, hogy a barátságok egyéni célokra való felhasználásában a jövőben már úgy tűnik nincsenek határok. Saját érdekükben a szereplők szolidaritást vállalnak Ledával, ahogy ez, mint láttuk a bizalmas kapcsolatokat is jellemzi Utasi szerint. Megválaszolva szintén a második fejezetben felvetett kérdéseimet úgy gondolom a saját boldogulás és a válság után néhány személy hirtelen meggazdagodását vagy régi presztízsének elvesztését is személyes titkok fogják övezni, amelyek megóvásáért a főhősökhöz hasonló megalkuvásokba szükséges bocsátkozniuk, esetleg hazugságokat halmozni és az ezzel járó terhet megpróbálni elviselni. A társadalomban való lefelé mozgás régi kapcsolatok elvesztésével is jár, amely növeli a lelki egyensúly megbomlásának esélyét is. A magyar társadalomra nehezedő teher megélése nyomán úgy gondolom, növekedhet az alkohol és kábítószerfüggők száma, ahogy ez 2118-ban a mindennapi élet cselekvésévé válik. Emellett az embereket ölelő bizonytalanság kezelése során várhatóan átlépik majd céljaikért és érdekeik érvényesítéséért, régi státuszuk visszaszerzéséért az erkölcsi határokat ők is „letaszítva” másokat a torony tetejéről. Az sem kizárt, hogy sok súlyos gazdasági kilátástalanságba kerülő ember önként ugrik majd le arról a bizonyos „ezredik emeletéről”. Bátran feltételezem, hogy mindkét esetre lesznek tanúbizonyságot tevő példák. Avery, átértékelve Eris halálának körülményeit megállapítja, hogy gyarló a jövőbeli világ, nincsenek barátságok, őszinte emberek, ezek helyett titkok állnak szembe titkokkal és vezérlik az emberek cselekedeteit. Eris életét megismerve nem biztos, hogy sajnálta, hogy más rendelkezett a sorsa felett, hiszen mindent, ami fontos volt neki egy pillanat alatt veszítette el, míg Leda saját céljai eléréséért súlyos erkölcsi bűn elkövetésével szerez magának örökre szóló stigmát.

„...a plafonburzsujok azt hiszik, hogy ők immunisak a való élet problémáira, hogy a pénzüik és kapcsolataik mögé bújva, biztonságban éldegélhetnek több mérfölddel a föld felett.”²³

A harmadik fejezetben célkitűzésem volt megvilágítani, hogy a társadalmi rétegződésben feltételezhetően átrendeződés várható hazánkban, a felemelkedést, a lecsúszás elkerülését, vagy

²³ McGEE 2017. 565.

a lecsúszásból való visszakapaszkodásban nagy szerephez juthat az egyéni kapcsolati tőke. A régi társadalmi rend egyensúlyának megbillenése és az új rendszer bizonytalanságának állapota anómiás öngyilkosságokkal járhat. Egoista típusú öngyilkossággal is valószínűleg számolhatunk, amelyben közrejátszik a csonka családok számának megszorodása, akár családtagok járvány miatti elvesztésével, akár az összeczártság által kiváltott válások megszorodásával összefüggve, vagy esetleg pusztán a korábbi társadalmi státuszok és pozíciók elvesztésének feldolgozására adhat többeknek jónak tűnő megoldást.²⁴ A társadalmi átrendeződés nyomása alatt a bűncselekmények száma, és a káros szenvedélyek okozta függőségek is növekedhetnek. Jótékony hatása a társadalmi rendszerben való változásnak abban rejlik, hogy megismerve mások helyzetét sikeresebb lehet a hátrányos helyzetű és cigány emberek társadalmi mobilitása és társadalmi integrációja is.

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányom elkészítésével a magyar társadalom egy lehetséges jövőképét szerettem volna bemutatni, legfőképpen megvilágítani a koronavírus-járvány pozitív és negatív hozadékainak társadalmi következményeit. A középpontba a társas kapcsolatokat helyeztem egyéni és társadalmi szinten egyaránt. A témában releváns friss szakirodalmi források mellett egy disztópikus regény társadalmi vetületét is felhasználtam. Ha az *Ezrediek emelet* regény hitelességét és valóságalapját tudományos szempontból kontroll alatt tartjuk, akkor is elmondható, hogy komoly társadalmi változások elé néz a világ, köztük Magyarország is. Ennek kezdő lépcsőfoka a világgjárvány után maradó problémák kezelése, amelyek sikerességében társadalmi felelősséget kell vállalniuk az állampolgároknak. Láthatóan kapcsolatok, barátságok, értékek szempontjából pozitív változásokkal számolhatunk, viszont a gazdasági válság komoly átrendeződést hoz a társadalmi hierarchiában, amelyek pozitív és negatív változásokat is tartogathatnak mindenki számára. Összességében mégis elmondható, hogy az erős és gyenge kötések, a kapcsolatokból származó erőforrások mozgósítása valóban vagyonként fog segíteni a világgjárványt követő időszakban. A pandémia talán megtanította a hazai lakosságot arra, hogy az életben való sikeres boldoguláshoz az erős és gyenge kötésekre egyaránt szükség van, de vannak olyan pénzben nem mérhető értékek is, mint maga az élet. Ugyanis a koronavírus-járvány nem válogatott vezetők és alkalmazottak, híresek és átlagosok között, szegények és gazdagok között. Ezzel a világ szintű járvány arra tanította meg az egész emberiséget, hogy Isten színe előtt mindenki egyenlő hiszen ahogy a „*Lost*” sorozatból ismeretes:

„Az élet egy sakktábla. Éjszakák és nappalok, hol az emberek Isten gyalogjai. Mozognak ide-oda, megengedi nekik, hogy öljenek és a vadászszákmányok darab-darab által visszakerülnek a dobozba. Mert van egy végzete mindenkinek. A játékosoknak és Istennek is. Végzetük beteljesül, mert a játék kezdődik és véget ér.”

²⁴ DURKHEIM 2003.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ALBERT FRUZZSINA – DÁVID BEÁTA (2006): A kapcsolati tőke dimenziói etnikai metszetben. In: Kolosi Tamás. – Tóth István György – Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport*. Budapest, TÁRKI. 351–369.

ALBERT FRUZZSINA – DÁVID BEÁTA (2007): *Embert barátjáról*. A barátság szociológiája. Budapest, Századvég Kiadó.

ALBERT FRUZZSINA – DÁVID BEÁTA (2012): Az interperszonális kapcsolathálózati struktúra átrendeződése Magyarországon. In.: Kovach Imre – Dupcsik Csaba – P. Tóth Tamás – Takács Judit (szerk.): *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon*. Budapest, Argumentum Kiadó. 343–357.

ALBERT FRUZZSINA – DÁVID BEÁTA – GERŐ MÁRTON – HAJDU GÁBOR (2017): Kapcsolathálózati tipológia és társadalmi integráció. In Kovach Imre (szerk.): *Társadalmi integráció. Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban*. Budapest, Belvedere Meridionale KFT. 307–331.

ANGELUSZ RÓBERT – TARDOS RÓBERT (1998): A kapcsolathálózati erőforrások átrendeződésének tendenciái a kilencvenes években. In Kolosi Tamás. – Tóth Imre György – Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi riport*. Budapest, TÁRKI. 237–256.

DÁVID BEÁTA – LUKÁCS ÁGNES – HUSZTI ÉVA – BARNÁ ILDIKÓ (2017): Kapcsolati napló – pluszok és mínuszok. Új módszer az egocentrikus kapcsolathálózat kutatásában. In. Kovach Imre (szerk.): *Társadalmi integráció. Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban*. Budapest, Belvedere Meridionale. 331–359.

DURKHEIM, ÉMIL (2003): *Az öngyilkosság*. Budapest, Osiris Kiadó.

HAJDU GÁBOR – MEGYESI BOLDIZSÁR (2017): Társadalmi tőke és társadalmi integráció. In Kovach Imre (szerk.): *Társadalmi integráció. Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban*. Budapest, Belvedere Meridionale. 155–183.

HUSZÁR ÁKOS – VASTAGH ZOLTÁN (2008): Kapcsolatszegénység – Aki szegény, az a legszegényebb? *Statisztikai Szemle* 86. évf. 12. sz. 1103–1125.

KELLER TAMÁS (2009): *Magyarország helye a világ értéktérképén*. Budapest, TÁRKI. 5–31. <https://mek.oszk.hu/13400/13433/13433.pdf> Hozzáférés: 2020. április 17. 10:12

KMETTY ZOLTÁN – KOLTAI JÚLIA (2018): Társadalmi mobilitás-kapcsolathálózati megközelítésben. In *Társadalmi riport*. Budapest, TÁRKI. 47–63.

MCGEE, KATHARINE (2017): *Az ezredik emelet*. Budapest, Libri Könykiadó.

MESSING VERA (2006): Lyukakból szőtt háló: háztartások közötti támogató kapcsolatok roma és nem roma szegények körében. *Szociológiai Szemle* 16. évf. 2. sz. 37–54.

MESSING VERA – MOLNÁR EMÍLIA. (2011): Bezáródó kapcsolati hálók: szegény roma háztartások kapcsolati jellemzői. *Esély* 22. évf. 5. sz. 47–74.

PÁL ESZTER (2016): Értékkutatások – a fiatalok számára fontos értékek. In. Fehér András – Kiss Virág Ágnes – Dr. Soós Mihály – Dr. Szakály Zoltán (szerk.): *Hitelesség és Értékorientáció a Marketingben*. Debrecen, Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar. 446–459.

TÓTH ISTVÁN GYÖRGY – SZELÉNYI IVÁN (2018): Bezáródás és fluiditás a magyar társadalom szerkezetében Adatolt esszé a felső középosztály bezáródásáról. In Kolosi Tamás –Tóth István György (szerk): *Társadalmi riport. Budapest, TÁRKI. 25–46.*

UTASI ÁGNES (2002): A társadalmi integráció és szolidaritás alapjai: a bizalmas kapcsolatok. *Századvég 24. sz. 3–25.*

<http://www.c3.hu/scripta/szazadveg/24/utasi.htm> Hozzáférés: 2020. április 17. 10:33

MELLÉKLET

Katharine McGee (2017): Az ezredik emelet című regény rövid ismertetése az olvasó számára

2118-ban vagyunk, augusztus végétől novemberig öt érettségi előtt álló fiatal és családja életét követhetjük nyomon a regényben. Avery, Leda, Eris, Rylin és Watt mindannyian a huszonöt éve épült manhattan-i toronyház lakói. Az épület egy acél-és flexiüveg monstrum, amely pontosan ezer emelet magas a társadalmi hierarchiát jelképezve. A torony alapja hatalmas, több tucatnyi háztömböt foglal magába, felfelé keskenyedve pedig egyetlen lakássá szűkül. Felfelé haladva a lakások automatizáltságával, modernségével az árak emelkedésével a lakók társadalmi megbecsültsége is emelkedik. Van élet a tornyon kívül is, azonban mindenkinek az a célja, hogy ide kerüljön be, hiszen itt zajlik az Élet, itt vannak a nagy lehetőségek. Az öt főszereplő az épület különböző szintjein lakik, amelyeket mérföldek választanak el egymástól, és mindenkinek az a célja, hogy ebben a toronyházban minél feljebb tudjon kerülni. A regényben párhuzamosan futó szálakon keresztül ismerjük meg mindenkinek az élettörténetét, nehézségeit és problémáit olvasóként átgondolva azt, hogy számunkra mi az érték és mely szereplő bőrébe szeretnénk bújni, ha megtehetnénk (nagy valószínűséggel senkiébe). Ebben a világban már nagyon nehéz őszinte kapcsolatokat kiépíteni és fenntartani a szülő-gyerek kapcsolattól kezdve a barátságokon át a szerelemig. A szereplők saját társadalmi élethelyzetüket különböző kábítószerrel, fájdalomcsillapítókkal, rendszeres alkoholfogyasztással tudják csak elviselni. A társadalmi rétegződés alakulása szempontjából az emberi kapcsolatok, a pénz kitüntetett szerepet kap a szépirodalmi műben. A szereplők egy része beleszületett a jóba, míg mások csak akkor tudnak előre jutni, ha valamilyen trükköt, vagy akár zsarolást vetnek be. A tényleges felemelkedésben és boldogságban mindenkit akadályoz a regényben saját életéből egy titok, amit igyekeznek megőrizni addig ameddig csak lehet. A regény mondanivalójából sok társadalmat vizsgáló kérdés következik. Van-e a határa a mindenáron való „törtetésnek”? Meddig tesz boldoggá a pénz a jövőben? Hogyan válnak egyre fontosabbá a kapcsolatok a társadalmi mobilitásban? A ránk nehezedő társadalmi nyomás által elkövetett tettekért kell-e bűnhődnünk, és felelősséget vállalnunk? A jövőben problémák megoldására hányan választják a leugrást az „ezredik emeletről”, és hányan taszítják mélybe embertársukat saját boldogulásukért? Pletykák, hazugságok, állandó könyöklés, megalkuvások, fenyegetések igazságtalanságok sorozata. Ez lesz a jövő? Vagy már benne vagyunk? A regény tinédzserek életét mutatja be, de a részletek a felnőttek világát célozzák meg.